

Jaarverslag project Zomertortel 2023-2024.

Opgesteld door Hans van Oostenbrugge, met inhoudelijke bijdragen van met name Dick Brand (suggesties voor tekst-aanpassingen), Ken Kraaijeveld (uitwerpselen-analyse) en George Tanis (verzamelde populatiegegevens, verzamelde uitwerpselen, leverde aanvullende en geredigeerde teksten, inrichting voedselakker en gewasselectie).

Zomertortels op voederveldje OW59 (foto: Wildcamera, 2024)

1 Inleiding

Dit project komt voort uit een bijeenkomst met Stichting Duinbehoud en NLGO in 2022. Vanuit het kader van Groene Gezonde Kustzone werd opgeroepen om projecten te initiëren om de natuur in kustgebieden te versterken of te ondersteunen. Op initiatief van Dick Brand werd voor de kop van Goeree één van die projecten het beschermen van de zomertortel. Deze soort werd uitgeroepen tot Iconische Soort. Van hieruit is binnen de NLGO 'het Zomertortel-project' ontstaan.

Met medewerking van Vogelbescherming Nederland, Agrarisch Natuur en Landbouwbeheer Goeree-Overflakkee (ANLb), agrariër v.d. Linde, particulieren en Natuurmonumenten zijn in de afgelopen jaren verschillende acties ondernomen.

Dit is het tweede jaarverslag over het project Zomertortel, dat loopt binnen de NLGO-werkgroep Vogels. Het eerste verslag, over 2022-2023, bevat informatie over het ontstaan van dit project, inclusief plannen en doelstellingen, op initiatief en met ondersteuning van Vogelbescherming Nederland. Naast koppelingen naar informatiebronnen is in het eerste verslag ook uitgebreide informatie over deze mooie duivensoort opgenomen, de Zomertortel (*Streptopelia turtur*).

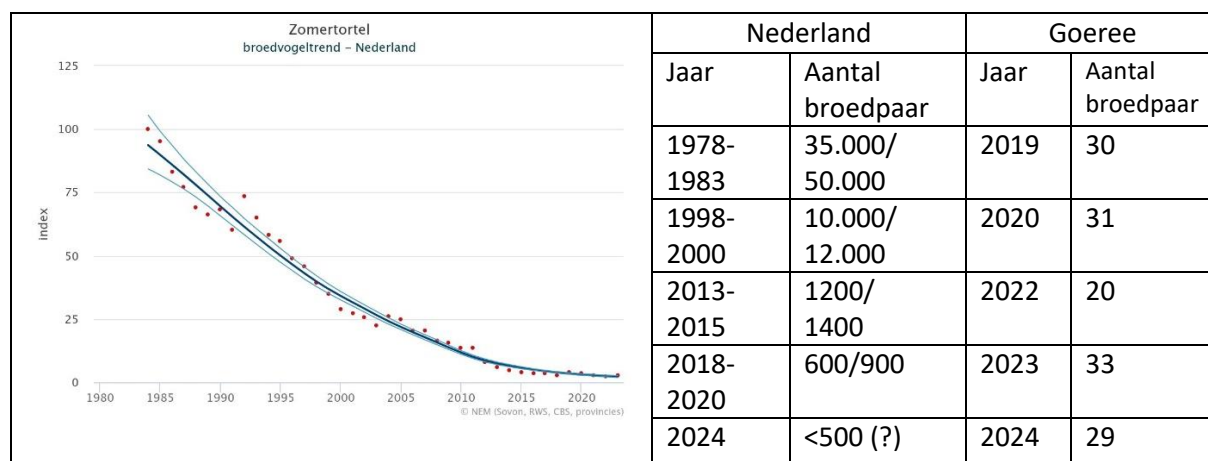
Vragen en opmerkingen kunt u inzenden via Zomertortel@NLGO.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
	Inhoudsopgave.....	3
2	De zomertortel	4
3	Projectactiviteiten en resultaten 2024	5
3.1	Bijvoeren	6
3.1.1	Lijst met bijvoerlocaties 2023 en 2024	6
3.2	Inrichten voedselakker.....	8
3.2.1	De akker in de praktijk.	8
3.2.2	Lijst met gewassen 2024	10
3.3	Habitatherstel	11
3.4	Uitwerpselenanalyse.....	12
4	Populatiegegevens zomertortel Kop van Goeree 2024	14
5	Publicaties in 2024 (door NLGO of aangeleverd).....	18
6	Projectbezetting en organisatie 2024	19
7	Overzicht waarnemingen 2024	20
8	Beelden van zomertortels op voederplekken.....	20
9	Beelden van voedselakker 01 Oostdijkseweg.....	26

2 De zomertortel

De zomertortel is de enige Europese trekduif. In de wintermaanden verblijft de soort in de Sahel, de zone waar de eerste bomen groeien onder de Saharawoestijn en de savanne begint. Eind april en in de loop van mei keren de vogels terug in Nederland (en andere gebieden in Europa). Eind augustus en september vertrekken de vogels weer naar de overwinteringsgebieden. Over de gehele spreidingslinie ondervinden zomertortels problemen. In de Sahel wordt op ze gejaagd. Ook in de landen rondom de Middellandse Zee wordt de soort veel bejaagd (plezierjacht). Jaarlijks werden hier ruim 1 miljoen zomertortels geschoten. Gelukkig is in enkele landen sinds 2021 een jachtstop. In de broedgebieden neemt het leefgebied steeds verder af. Vooral door een steeds opgeruimder landelijk gebied waardoor overhoekjes verdwijnen en vooral wordt gestuurd op productie. Door deze omstandigheden is in Nederland de zomertortel sinds 1980 met 97% afgenomen. Een vergelijkbaar beeld is te zien in heel (West-) Europa¹. Zonder maatregelen is het heel reëel te denken dat deze soort binnenkort uitsterft als broedvogel in Nederland. Om dit te voorkomen is door de Europese Unie voor de zomertortel een 'International Single Species Action Plan' opgesteld. Het doel van dit actieplan is om de achteruitgang van de zomertortel zo snel mogelijk te stoppen. In het plan worden tal van acties voor de korte en langere termijn benoemd die de zomertortel ten goede moeten komen. Het zomertortelproject komt voort uit dit Europese actieplan. Met een aantal gerichte acties probeert de werkgroep de huidige zomertortelpopulatie in ieder geval in stand te houden.

Aantal broedparen in Nederland sinds 1978 (Sovon) en aantal broedparen op Goeree sinds 2019.

Goeree is de enige locatie in de provincie Zuid-Holland waar zomertortels broeden, in de duinen van Zeeland is de zomertortel ook nog aanwezig. Samen kan dit worden gezien als 'de Deltapopulatie' en met een geschatte huidige broedpopulatie van 100-150 is dit een van de belangrijkste regio's in Nederland. Goeree, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen herbergen veruit de meeste broedparen. De landschappelijke overeenkomsten tussen deze 3 gebieden zijn een relatief smalle duinenrij (ten opzichte van Schouwen en Voorne).

¹ Gegevens Sovon en Vogelbescherming.

3 Projectactiviteiten en resultaten 2024

Of er een strak plan op tafel lag of dat een en ander in de loop van het seizoen vorm kreeg laten we in het midden, maar er is rondom de Zomertortel weer heel wat gebeurd dit seizoen. In het vorige jaarverslag was sprake van fasering van activiteiten; bijvoederlocaties, voedselakkers en habitatherstel. Die indeling is in het onderstaande ook weer nagestreefd.

Nieuw is de uitwerpselen analyse.

Alle partijen die ons dit jaar hebben ondersteund willen we bij deze hartelijk bedanken;

- Particuliere eigenaren die instemden met een bijvoederplek in hun tuin en ook zelf strooiden,
- Wildlife Solutions, voor vlotte vervanging van de defecte wildcamera,
- Vogelbescherming Nederland, voor adviserende en sturende rol en de levering van voerzaad,
- Natuurmonumenten, voor inzet, toestemming en meedenken,
- Staatsbosbeheer voor de realisatie van een nieuwe bijvoerplek en mogelijke biotoopversterking,
- Agrarisch Natuur en Landschap beheer Goeree-Overflakkee, voor de toegekende subsidie,
- Agrarisch Bedrijf V.d. Linde, voor de heel goede samenwerking om de voedselakker te realiseren,
- Waterschap Hollandse Delta, voor het aanbieden van een locatie voor een extra voedselakker,
- Wageningen Universiteit en Research, voor hun advies inzake de Voedselakker,
- Dhr. Thijs Breen, verzamelaar van oude landbouwmachines, voor gekregen zaai- en wiedzmachine.

3.1 Bijvoeren

In 2024 zijn op 8 locaties, in de omgeving van nestelende zomertortels, voederlocaties gerealiseerd. Op deze locaties werd wekelijks voer gestrooid over een tiental vierkante meters. Met deze actie proberen we de zomertortel een extra voedselbron te bieden. Het bijvoeren maakt onderdeel uit van een actieplan vanuit Vogelbescherming Nederland. Het voer wordt door vogelbescherming geleverd. Het bijvoeren is een tijdelijke noodmaatregel, met name bedoeld om de vogels na en voor de migratie extra aan te laten sterken.

3.1.1 Lijst met bijvoerlocaties 2023 en 2024

Drie locaties uit 2023 zijn vervallen vanwege lage verwachtingen of een andere eigenaar. De locaties a, b en c zijn overwogen maar niet in gebruik genomen.

Legenda bij onderstaande tabel met voederlocaties.

g	= gezien	w	= foto wildcamera, op ND12 met eigen wildcamera (2024)
h	= gehoord	n	= noch gezien, noch gehoord
f	= foto	*	= hier heeft geen wildcamera gestaan
v	= vervallen als voederlocatie		

De term Zoto is gemunt door Esther, en staat voor (waarnemingen van) zomertortel.

Voederlocaties	2023 (9)	Zoto	2024 (8)	Zoto
Oostdijkseweg 107	1	n	v	-
Nieuwendijk 12	2	g/f/w	1	g/f/w
Oostdijkseweg 81	3	n	v	-
Oostdijkseweg 59	4	n	2	g/w
Het plaatje 3	5	h	3	n
'De hokken'	6	n	v	-
NM Oostdijkseweg 81A	7	n	4	w
NM Stellingweg	8	h	5	n*
NM Noordweg	9	n	6	g/f*
Op talud havendijk S'dam, ingang wandelpad	-	-	7	g*
NM Zuidkant pad naar Zeester, v.a. P naar strand.	-	-	8	g/f*
Schrale plek achter Breenstraat	-	-	a	-
Schrale plek zuidkant Meester Snijderweg	-	-	b	-
Schrale plek bij Strandje S'dam	-	-	c	-

Over het afgelopen seizoen kan het volgende worden vermeld;

a. Wildcamera defect

De Browning wildcamera, van VBN, werkte niet meer na wisselen van de batterijen, waarom is volstrekt onbekend gebleven. Na contact met VBN en de leverancier Wildlife Monitoring Solutions kon de camera worden opgestuurd. Om niet (!) is een nieuwe camera geleverd. Perfecte service!

b. Extra assistentie gevraagd en gekregen

Via de NLGO-nieuwsbrief is assistentie gevraagd voor de uit te voeren werkzaamheden, waarna 3 NLGO-leden de groep kwamen versterken. Ook een oproep in de app voor de NLGO-werkgroep Terreinbeheer 'de Vliegende Brigade' leverde hulp op bij het wieden van de voedselakker.

c. Lijst bijvoederlocaties en resultaten

De lijst met bijvoederlocaties uit 2023 is geëvalueerd en aangepast. Onder 3.1.1 zijn in de tabel 'Lijst met bijvoederlocaties 2023 en 2024' alle locaties weergegeven, inclusief de resultaten. Per locatie zijn soms vele waarnemingen gedaan, over meerdere dagen of weken. Tot onze voldoening zijn er dit jaar op meerdere voederlocaties Zomertortels waargenomen. Bij 6 van de 8 locaties zijn zomertortels gezien (in 2023 bij 1 van de 9).

d. Beelden wildcamera

De wildcamera heeft ook in 2024 weer gerouleerd over een aantal locaties en leverde daarmee vele te analyseren time lapse filmpjes en foto's op. Uit de honderden opnames konden een aantal fraaie beelden worden geselecteerd. Deze zijn alle opgeslagen op NLGO-centraal (Sharepoint) en kunnen aan wie dat wil worden toegezonden (gewoon voor iedereen toegang regelen op Sharepoint ligt nog wat lastiger).

e. Locaties wildcamera

De wildcamera heeft helaas niet op alle locaties gestaan. Niet bij de Noordweg, het pad naar de Zeester en op het talud S'dam. Dit omdat op deze locaties de camera vanaf publieke looproutes zichtbaar zou zijn en daarmee het risico op vandalisme of diefstal te groot werd geacht. Ook niet bij de Stellingweg en waarom de camera hier niet is geplaatst is niet helemaal duidelijk, zijn we dat vergeten?

f. Voer strooien

Voor de voederlocaties zijn per locatie projectleden bereid gevonden het uitstrooien van het door VBN geleverde voer op zich te nemen. Dit leidde tot een betere verdeling van werkzaamheden t.o.v. 2023. Dank!

g. Werkzaamheden op voederlocaties

Op Plaatje 3 is machinaal gefreesd.

Op Oostdijkseweg 81A is met 3 projectleden handmatig de begroeiing zoveel mogelijk verwijderd om met de wildcamera betere beelden te kunnen maken (handmatig omdat NM maaien met een elektrische bosmaaier te veel verstorend vond). Deze actie heeft overigens uitstekende beelden opgeleverd.

Op Nieuwedijk 12 werd het bijvoederveld regelmatig kort gemaaid.

Op Oostdijkseweg 59 was een robotmaaier actief en werd regelmatig met een zitmaaier gemaaid.

h. Strooiperiode

Ergens tussen begin en half mei is op alle locaties begonnen met strooien, tot ergens half augustus. Per locatie nogal verschillend als gevolg van diverse oorzaken, zoals laat frezen door nat voorjaar, locaties die pas later zijn geselecteerd, stoppen na waarneming van foeragerende zomertortels op wolfsmelk bij de Kwade Hoek en op akkers bij Goedereede. Alles in overleg met Vogelbescherming NL.

i. Extra bijvoederplek

Er is overlegd met Staatsbosbeheer over een eventuele bijvoederplek op De Punt, in de buurt van het RTM-station. Mogelijk kunnen daar ook nog beheermaatregelen (bramen verwijderen om meer open plekken te creëren) worden uitgevoerd om meer

foerageergelegenheid te creëren voor zomertortels. Er volgt nog een veldbezoek, samen met SBB. In de mail-wisseling wordt enthousiast en positief gereageerd op het project en de voorstellen.

j. Discussie over kwaliteit strooivoer

Ergens dit jaar ontstond een discussie over de kwaliteit van strooivoermengsels, naar aanleiding van een artikel over deze materie in de media. Er zouden vanuit de telers restanten van insecticiden of pesticiden in aangetroffen zijn. Even was er reuring, maar na over en weer wat berichten is de discussie als een nachtkaaars uitgegaan. Mogelijk dat VBN nog komt met een verklaring van de leverancier over de kwaliteit van 'ons strooimengsel'. Tot daar meer over bekend is levert VBN biologisch geteeld zaad, gegarandeerd gifvrij.

3.2 Inrichten voedselakker

Naast het bijvoeren met vogelzaad is in het voorjaar van 2024 een voedselakker ingericht. Op deze akker worden gewassen geteeld. Wanneer de gewassen hun zaad zetten hopen we dat de zomertortel deze voedselbron vindt en er gebruik van maakt. Om dit te realiseren is er gezocht naar specifieke plantensoorten welke naar verwachting geschikt zijn als voedselbron voor de zomertortel. Over de afgelopen periode is goed nagedacht welke soorten geschikt zijn, waarbij ook de timing van zaadsetting belangrijk is. Het kan gezien worden als een experiment waar heel wat bijsturing komt kijken. Hiermee hopen we de zomertortel te helpen en indien dit project lukt kan het mogelijk ook landelijk worden uitgerold met een beheerpakket. De werkgroep heeft er alle vertrouwen in dat dit experiment zal slagen. De akker wordt met een subsidie van het ANLb gefinancierd op een perceel van v.d. Linde aan de Oostdijkseweg.

3.2.1 De akker in de praktijk.

Ondanks flink rondvragen, -bellen en een aantal afgelegde bezoeken aan landbouwers met grond op geschikte locaties, ook een locatiebezoek met Waterschap Hollandse Delta is afgelegd, is niet meer dan 1 locatie gevonden (½ hectare) om een voedselakker op in te richten. Dit vond allemaal plaats in het najaar van 2023 en begin 2024.

Kort samengevat;

- er is een beheerplan gemaakt.
- dat is na telefonisch overleg ingediend bij ANLb met positief resultaat (oktober 2023),
- er is zaad besteld, 7 soorten,
- de akker is gefreesd, 1x,
- het zaad is breedwerpig ingezaaid. Elke soort heeft een eigen strook, geen zaadmenging, zie onderstaande tabel 'Lijst met gewassen'.

De akker is gerealiseerd op deels een weide voor koeien, deels een met gras begroeide, verloren hoek bij een akker met wijnranken. Het voorjaar was koud en uitzonderlijk nat, hierdoor kon pas laat in het voorjaar worden gefreesd, pas op 10 mei. Op 11 mei is hierop gezaaid. Een weide tot akker maken is een uitdaging, zo hebben wij geleerd, en vraagt volgens de betrokken boer én de WUR minimaal 2 x frezen, liefst 3 keer (vals zaaibed). Daar was geen tijd meer voor. Om de gewassen op de akker nog zaad te laten zetten welke op tijd beschikbaar zou zijn voor de zomertortel was snel zaaien noodzakelijk. Ook de beoogde zaaimachine om op rijen te zaaien was op dat moment niet beschikbaar, daarom is handmatig breedwerpig gezaaid. Wieden kon niet in de eerste weken na zaaien, omdat het zaad eerst moest kiemen. Ook door aanhoudende regen was wieden niet goed mogelijk. Het gras van de voormalige weide kwam sneller op dan het gezaaide gewas. Er is nog een keer met 4 man sterk geprobeerd er iets van te maken, maar dat bleek op locatie onbegonnen werk.

Om echt alle opties onderzocht te hebben is nog aan Wageningen Universiteit en Research (WUR) advies gevraagd, in de hoop nog iets van onze doelstellingen met de akker te kunnen realiseren. Hun reactie:

Dit jaar was een moeilijk jaar voor alle gewassen die in het voorjaar gezaaid werden. Een oude grasmat stuk krijgen vraagt tijd en droog weer. En als er dan ook nog breedwerpig gezaaid wordt dan wordt onkruid beheer wel heel moeilijk.

Ik weet niet of plan B1 lukt, weet niet of het zaad vast genoeg aan de plant zit om het te kunnen opharken anders in ieder geval bij vochtig weer doen zodat zaad blijft plakken en dat het droogt op de braakstrook

NB Ons plan B1 was om gewas waar zaad gezet was, af te maaien en op kale stroken te harken. Dit is uitgevoerd voor het slangenkruid, met inzet van ruiters om het gewas op te drogen.

Voor fase 2 zou ik me richten op goede uitgangssituatie voor volgend zomer. Dus als er het zaad er af is een groenbemester zaaien er zijn mooie mengsels beschikbaar (bij Neutkens <https://neutkens.nl/>) die veel van de gewenste planten heeft. Ik zou sowieso naar mengsels gaan i.p.v. monoculturen. Vlas, erwten en huttenhut zijn heel slecht onkruid onderdrukkend terwijl ze het goed doen in mengsels. Wat betreft kosten zaaizaad dat klopt, zaadteelt is een prijzige activiteit, wat je zou kunnen proberen is zelf zaad te winnen of winterpostelein zichzelf laten uitzaaien, ik denk dat als je een lichte grondbewerking doet nadat het zaad rijp is je veel planten krijgt die zich weer uitzaaien.

NB Dit advies wordt overwogen, of we gaan volgen is nog niet besloten. In ieder geval gaan we op tijd frezen, minimaal 3 x, op rijen zaaien én regelmatig wieden. En hopen op goed weer.

Overigens kwamen alle gezaaide gewassen wel op, redelijk tot slecht, maar niet in die mate of in de periode dat er voor de duiven iets te halen viel. Van de dopererwten hebben waarschijnlijk vooral de reeën genoten. De vogelwikke bloeide rijk maar veel te laat, bovendien betrof het een cultivar welke niet geschikt is voor zaadsetting. De vogelwikke-cultivar bleef het gehele seizoen bloeien zonder dat er duidelijk zaden in de peultjes groeiden. Alleen het slangenkruid is gemaaid (22 augustus) omdat er vrij veel zaad zichtbaar was. Dit is een week op ruiters gezet en (matig) gedroogd verspreid op een kort gemaaid strook. De wildcamera is daar 3 weken bij neergezet. Resultaat: nihil. Geen enkele duif, laat staan zomertortels, terwijl deze wel op het erf van deze boerderij zijn gezien, in een weide tussen schapen en bij de maisopslag. Zelf hebben we de Zoto gehoord in struweel bij de voedselakker en vanuit nabijgelegen duingebied richting de akker zien vliegen. Op de wildcamera kregen we veel reeën, hazen en verwilderde pauwen op beeld, ook mooi, maar liever hadden we de Zoto vastgelegd. Het subsidietraject loopt voor 5 jaar, het plan is nu om stug vol te houden.

Laten we 2024 een leerzaam jaar noemen.

3.2.2 Lijst met gewassen 2024

Soort	Leverancier	Nodig	Ontvangen zaaizaad	Ontv.	Gezaaid
Smalle wikke	Medigran / V.d. Wal	6 kg	5303 Wikken zomer Ad Fabia	6 kg	11-5-2024
Vlas	Limagrain	5 kg	Vlas (olie) Libra	5 kg	11-5-2024
Gewone spurrie	Limagrain / Vreeken	1 kg	Niet leverbaar		
Slangenkruid	Graszaadirect	1 kg	Vervanger voor Spurrie	1 kg	11-5-2024
Huttentut	Limagrain	1 kg	Huttentut Deder Caroline	1 kg	11-5-2024
Doperwt	Limagrain	7 kg	3863 Erwtten Zomer Arvika	7 kg	11-5-2024
Naakte haver	Vreeken	1 kg	Naaktzadige haver (Grootverpakking)	Max. 0,5 kg	11-5-2024
Zomertarwe	V.d. wal	7 kg	Zomershaver niet ontsmet Hexam	7 kg	11-5-2024

Van het beheerplan, het inzaaien en de voortgang zijn aparte documenten beschikbaar;

- [20240215 GT Beheerplan en Planning vd Linde.docx](#)
- [20240511 Verslag inzaaien voedselakker 1.docx](#)
- [20240823 Verslag voortgang voedselakker 01 \(OW1\).docx](#)

Najaar 2024 (oktober) is een deel van de akker (het stuk bij de druiven) opnieuw gefreesd, 3 x, en ingezaaid met Winterpostelein en Barbarakruid, op rijen. Er was een oud zaaimachientje beschikbaar op de boerederij. Helaas bleek door een defect mechanisme het niet mogelijk om het machientje in te stellen op de zaadgrootte van Barbarakruid en Winterpostelein. Met inventiviteit is van oude petflessen een tweetal bussen gemaakt, waarmee toch op rijen kon worden gezaaid, door deze te schudden boven de met de schoen van het zaaimachientje getrokken sporen, waarna het zaad licht in is geharkt. Ondanks 3 x frezen waren nog veel wortelresten van gras zichtbaar. Het voornemen is om intensief te gaan wieden. Als dit lukt, is de verwachting dat beide gewassen in het voorjaar van 2025 voldoende zaad laten vallen om uit Afrika arriverende zomertortels te voeden. Tegen die tijd zal ook de wildcamera enkele weken worden geplaatst.

Half november is 1x 3 uur gewied. Beide zaadsoorten zijn redelijk tot goed opgekomen, zie de foto's onder '8. Beelden van Voedselakker 01 aan Oostdijkse weg'.

Eind december is de akker weer bezocht. Het Barbarakruid staat er mager op, tussen veel Vogelmuur, wat gelukkig ook goed is voor de zomertortel. De Winterpostelein staat er beter op. Zodra het droger wordt, in januari, gaan we weer wieden. Na een bezoek aan Thijs Breen, een verzamelaar van oude landbouwmachines, zijn we de trotse eigenaar van een perfect werkend zaaimachientje én een wiedmachientje. Met dank aan Thijs voor dit gulle gebaar.

3.3 Habitatherstel

Op dit vlak is nog maar weinig gerealiseerd. Onderstaand 'voorstel voor aanpassingen aan het dijktaalud bij het Flauwe werk' is een eerste aanzet. Gelukkig zijn er landelijk ontwikkelingen die aansturen op onder andere herstel van de groen-blaauwe dooradering in het landschap. Hopelijk zien we hier op korte termijn, binnen enkele jaren, de tastbare resultaten van. In dit verband kan ook worden verwezen naar het in 2024 door de provincie Zeeland uitgegeven document; ['Zomertortel. Praktische gids voor ondersteuning van Zomertortels in Zeeland.'](#)

Voorstel voor aanpassingen aan het dijktaalud bij het Flauwe werk

Het dijktaalud langs het Flauwe Werk is momenteel, met name in het voorjaar, een belangrijk foerageergebied. In de randvegetaties tussen duindoorn/struweel en open delen zijn winterpostelein en andere eenjarigen veelvuldig te vinden en op de zandige delen komt regelmatig zeewolfsmelk voor. Om de openheid/foerageergebied te versterken is het idee naar voren gebracht om plaatselijk wat struweel te verwijderen, op een aantal plekken aan de binnenduinrand.

De Terreinbeheerder voor dat gebied is Natuurmonumenten. Kort samengevat hebben we hen gevraagd of het mogelijk is om langs het talud een aantal kalige plekken te maken, door verwijderen van de overvloedig aanwezig duindoorn. De volledige tekst met een wat uitgebreidere toelichting om ook niet betrokkenen te kunnen informeren, is beschikbaar op NLGO-centraal. Ook de reactie van NM is daar volledig beschikbaar. Helaas, na intern overleg bij Natuurmonumenten is door hen besloten niet op ons verzoek in te gaan, voornamelijk op basis van beheer-technische overwegingen.

3.4 Uitwerpselenanalyse

Samengevat

Gedurende het seizoen zijn uitwerpselen verzameld in habitats van de zomertortel, voor een deel niet in de buurt van voederlocaties of de voedselakker, om te kunnen analyseren welk voedsel de zomertortel voornamelijk gebruiken. De analyse, gefinancierd door Vogelbescherming Nederland, wordt uitgevoerd door Leiden Centre for Applied Bioscience, het kenniscentrum van de Hogeschool Leiden. De wetenschappelijke resultaten zullen in de loop van 2025 worden gepubliceerd.

Meer gedetailleerd

Op het Leiden Centre for Applied Bioscience (kenniscentrum van de Hogeschool Leiden is Arjen Speksnijder (lector metagenomics) bereid gevonden de DNA-analyse van de zomertortelkeutels te faciliteren. Het werk zal worden gedaan door studenten en qua apparatuur is alles voorhanden. Wat betreft financiering van de 'consumables' in het lab, was de afweging om de 68 keutels bij elkaar te nemen of separaat te analyseren, een kostenafweging. Het benodigde bedrag om separaat te analyseren, zodat waardevolle informatie van afzonderlijke vindplaatsen beschikbaar zal komen, is door Vogelbescherming Nederland beschikbaar gesteld.

De samples komen van verschillende plekken en zijn verspreid over het seizoen verzameld (mei-sept). Met name bij de Punt (ver van alle voerplekken) en bij de nieuwe duingroei voor de Oostduinen. Er zitten ook samples van de voerplek bij zoals van de Noordweg. Het is niet aannemelijk dat de vogels alleen daar aten (en het dan gelijk weer uitpoepten), dus het kan interessant zijn om te zien wat het aandeel gevoerde zaden in die keutels is. De hoop is dat deze samples ons meer zullen leren over wat er waar en wanneer gegeten wordt.

In principe komt er uit de analyse een soortenlijst. Het is ook mogelijk om getallen over relatieve hoeveelheden te produceren, maar dan is het oppassen met de interpretatie daarvan.

Er zijn in Europa eerder dergelijke onderzoeken uitgevoerd, de links naar die rapportages (papers) zijn beschikbaar onder de kop 'Publicaties in 2024'. Interessant vergelijkingsmateriaal, maar het is niet waarschijnlijk dat daaruit een beeld gedestilleerd kan worden dat representatief is voor de situatie op Goeree.

Samengevat hopen we een beeld te krijgen van wat de vogels op Goeree eten:

- Gedurende het seizoen,
- Op verschillende plekken (met name de Punt en de duinen).

Er is zeer intensief en gedetailleerd geobserveerd dit seizoen waardoor de dieetgegevens aangevuld kunnen worden met een analyse van het terreingebruik. De verwachting is om de resultaten te kunnen publiceren in een wetenschappelijk tijdschrift en/of bijvoorbeeld 'De Levende Natuur'.

Specificatie verzamelde uitwerpselen

Van de 68 verse poepjes komen er ongeveer 10 á 13 van bijvoerplaatsen. In deze poepjes zullen naar verwachting soorten uit de zadenmix te zien zijn. Toch zullen deze poepjes ook bruikbaar zijn en informatie geven over wat de duiven nog meer eten. Op de bijvoerplaatsen werd meestal om de ca. 7 dagen gevoerd. Het voer was meestal na 3 dagen grotendeels op. Toch verbleven regelmatig zomertortels bij de bijvoerplaatsen, ook wanneer er geen voer lag, en zijn er op die momenten ook poepjes verzameld.

De overige ca. 50 tot 55 poepjes zijn allemaal verzameld op locaties waar zomertortels op natuurlijke wijze foerageren. Vooral op de Kwade Hoek maar ook bij De Punt nabij de Brouwersdam zijn ca. 10 verse poepjes verzameld. Deze zijn interessant want deze vogels gebruiken, naar verwachting, geen

onnatuurlijke voedselbronnen. Alle andere vogels vliegen (waarschijnlijk) allemaal regelmatig naar veeboerderijen.

Spreiding door het seizoen:

- mei en juni, ca. 25 poepjes
- juli en aug, ca. 20 poepjes
- sept, ca. 23 poepjes

4 Populatiegegevens zomertortel Kop van Goeree 2024

Ook in 2024 is de populatie zomertortels weer in kaart gebracht. Aan het volgen van de zomertortel zijn heel wat uurtjes besteed. Het monitoren van de verspreiding rondom Havenhoofd werd door Esther en Ken op zich genomen. In 2024 kwam de verspreiding weer mooi overeen met eerdere jaren, vaste broedlocaties kunnen jarenlang worden gebruikt. Toch waren er wel wat verschillen en leek het aantal iets lager uit te komen dan 2023 (33 territoria).

Op De Punt bleef het stabiel met 4 territoria. In 2023 vestigde de zomertortel zich met 3 territoria nieuw in de Springertduin bij het duinherstelproject 'De Kerven'. Helaas was in 2024 de soort hier alweer verdwenen. Alleen begin mei werden hier enkele vogels gezien. Door het duinherstelproject was er in 2023 massale kieming van winterpostelein (0,5 ha). In 2024 waren deze groeiplaatsen alweer grotendeels overgroeid met andere ruigtesoorten en gras en verdween de zomertortel. Aan de Groene Dijk (3 territoria), Ouddorp Noord (7 territoria) en Kwade Hoek (6 territoria) bleef het aantal stabiel. Rondom Havenhoofd werden 7 territoria gevonden tegenover 5 in 2023. Verder werden nog losse paartjes gevonden op de Scheelhoek en Slikken van Flakkee Noord. Het paartje op de Hompelvoet werd na 3 jaar aanwezigheid niet meer gehoord. In 2024 zijn in totaal 29 territoria gevonden.

Broedlocaties van de zomertortel (29 territoria) in 2024.

Mede ook door het zoeken naar uitwerpselen voor de analyse, het beter volgen van de zomertortel en het opsporen van broedparen is het aantal velduren in 2024 flink opgeschroefd. Door het seizoen

werd een aantal keer per week, of soms zelfs dagelijks, zomertortels gevolgd. Daaruit kon globaal een indruk worden gekregen van de vestiging van de zomertortel. Daarin lijkt een behoorlijke spreiding te zitten in tijd. Zo werd op 13 mei een mannetje slepend met nestmateriaal gezien ter hoogte van Toppershoedje (Ouddorp Noord), een paartje wat dus mooi op tijd begon met nestelen. Bij De Punt was 1 van de 4 paartjes pas op 9 juni bezig met het slepen van nestmateriaal en een ander paartje was nog later bezig, namelijk pas op 19 juni. Hoewel die laatste mogelijk betrekking had op hervestiging door bijvoorbeeld een mislukt broedsel. Die lange vestigingsperiode werd ook tijdens het inventariseren van de broedparen opgemerkt. Aan de Groene Dijk en Ouddorp Noord werden in de gehele meiperiode nog nauwelijks zomertortels gehoord en lieten ze zich maar mondjesmaat zien op de broedlocaties. In die periode leken ze zich vooral bezig te houden met het zoeken naar voedsel. Tijdens een kort bezoek aan de boerderij v.d. Linde op 25 mei waren hier 2 paar aanwezig en kwam een 3^e paar aangevlogen. De vogels zaten hier op het kuilvoer (mais). Ook op het Flaauwe Werk werden half en eind mei verschillende paartjes per bezoek foeragerend gezien op het dijktaalud. In de zomertortel app-groep werd op 31 mei opgemerkt- na het zien van een foto met 4 koppels op de bijvoerplek aan de Nieuwendijk- ("Zou niet steeds één duif van die koppeltjes inmiddels op eieren moeten zitten?"). Op de bijvoerderplek aan de Noordweg was eenzelfde beeld te zien. In mei werden hier steeds 1 tot 3 paar tegelijk gezien. Dit alles liep door tot de begin/half juni. Daarna leek er wat te veranderen. Op Ouddorp Noord werden half juni eindelijk regelmatig koerende zomertortels gezien en vogels op de broedlocaties. Op de bijvoerplaats aan de Noordweg werden vanaf 10 juni nauwelijks meer koppeltjes gezien maar solitaire dieren. De gedachte ging toen uit dat eindelijk vogels op het nest zaten. Deze gedachte werd versterkt door het verschijnen van juveniele vogels op de bijvoerplek. Op 13 juli werden op de bijvoerplek aan de Noordweg de eerste 2 juveniele vogels gezien. Met een broed- en uitvliegduur van 31-39 dagen komt dat datumtechnisch mooi overeen. Het lijkt er dus op dat een aanzienlijk deel van de zomertortels pas in de loop van juni start met broeden en dat de mei-maand vooral wordt gebruikt om aan te sterken of te zoeken naar voedselbronnen.

Verder werd de eerste juveniel in het werkgebied gefotografeerd op 2 juli (wn.nl). In 2023 was dit op 30 juni. Vooral na half juli lijkt het aandeel juveniele vogels toe te nemen op foerageerplaatsen en bijvoerplekken. Of de vogels welke in de loop van juni starten met broeden nog een tweede legsel produceren is niet bekend, er waren geen aanwijzingen dat ze aan een tweede broedsel zijn begonnen.

In de afgelopen jaren is al een goed beeld ontstaan waar zomertortels foerageren. Zo hadden de duinherstelprojecten welke in de afgelopen decenia zijn uitgevoerd een grote aantrekkingskracht op zomertortels (massale opkomst van eenjarigen als winterpostelein). In fase 1 (Kwade Hoek) in 2011 werden hier eind mei en begin juni nog groepen van 50 tot 60 vogels gezien (dus voor het broedseizoen, zonder juveniele vogels). In de jaren daarna zijn dergelijke groepen niet meer waargenomen en gaan de groeps groottes naar 10 tot 20 vogels. In 2024 waren er geen duinherstelprojecten meer welke geschikt zijn als foerageergebied voor de zomertortel. Andere natuurlijke voedselbronnen zijn te vinden op het aangroestrand van de Kwade Hoek (o.a. zeewolfsmelk). Hier werd op 18 augustus een groep van maar liefst 26 vogels opgemerkt, incl. juveniele vogels (Esther, Ken). Ook de stuifdijk van de Kwade Hoek en de smalle spaarzaam begroeide zone ten westen van het Middelduinpad direct achter de zeereep waren met name in het voorjaar in trek. Deze delen leken vegetatief sterk op de de situatie op het Flaauwe Werk waar in het voorjaar regelmatig op het dijktaalud werd gefoerageerd. Wat al deze locaties gemeen hebben is dat er een grote hoeveelheid zaden beschikbaar zijn welke door de open structuur gemakkelijk door een zomertortel kunnen worden opgepikt. Opmerkelijk is dat er nauwelijks foeragerende zomertortels in de Middel- en Oostduinen worden opgemerkt. Dit schrale en kruidenrijke duin met tal van zandige

hoekjes zou op het oog redelijk geschikt moeten zijn. Toch zijn er geen waarnemingen van foeragerende vogels. Naast deze natuurlijke voedselbronnen zijn in de afgelopen jaren ook regelmatig voedselvluchten naar boerderijen waargenomen. Jaarlijks werden wel enkele foerageervluchten naar het veebedrijf aan de Klaverseweg in de Oostdijk opgemerkt. Meer foerageervluchten zijn opgemerkt richting vd Linde aan de Oostdijkseweg. In 2024 bleek de waarde als foerageerlocatie van boerderijen/kuilvoer groter dan voorheen werd gedacht. Het is aannemelijk dat alle broedpaartjes ten noorden van het bedrijf v.d. Linde dagelijks foerageren op het kuilvoer. Ook Jan en Nan, eigenaren van de boerderij, zagen regelmatig zomertortels op het erf. Zelfs de 3 paartjes aan de Groene Dijk lijken regelmatig naar deze boerderij te vliegen (een enkele reis van 4,4 kilometer!). Dit viel op tijdens het posten bij de voederplek aan de Noordweg. Met enige regelmaat werd opgemerkt dat vogels schuin de polder invlogen, vervolgens over de hoge populieren op de kruising Vrijheidsweg/Westerweg doorvlogen totdat ze niet meer zichtbaar waren. Wanneer we deze lijn doortrekken komen we precies uit op de Oostdijkseweg bij v.d. Linde. Ook de 3 paartjes bij de hoofdingang van de Kwade Hoek zijn een aantal keer onderschept met een foerageervlucht naar of van v.d. Linde (enkele reis 2,3 kilometer). Daarnaast zijn er nog diverse foerageervluchten van vogels ten noorden van v.d. Linde (enkele reis >1 kilometer) opgemerkt. Op 25 mei werd een paartje vliegend vanuit de duinen ter hoogte van het Natuurmonumentenkantoor, Oostdijkseweg 81a, richting Goedereede waargenomen. Dit is de richting naar het veebedrijf aan de Goereseweg direct ten westen van het stadje (enkele reis ruim 2 kilometer), dit was daarmee het derde bekende veebedrijf waar zomertortels (mogelijk) gebruik van maken. Daarnaast zijn nog een aantal foerageervluchten opgemerkt naar de Oostdijkseweg 53. Hier worden diverse dieren gehouden en lijkt de zomertortel ook een graantje mee te pikken. Waarschijnlijk hebben al deze locaties (tegenwoordig) een grote waarde voor de zomertortel. Wanneer we het verspreidingskaartje bekijken is te zien dat er een duidelijke concentratie aan broedparen ten noorden van de Oostdijk aanwezig is. Het ontbreken van (geschikte) veeboeren op de Kop van Goeree kan verklaren dat de zomertortel niet of nauwelijks aanwezig is in de, op het oog geschikte, Springertduinen/Vrijheid en Vuurtoren duinen.

De situatie op De Punt lijkt net weer wat anders. In 2019 zaten hier nog minimaal 4 broedparen. In 2022 nam het af naar slecht 2 paar. Door een grote natuurbrand onstond er nadien een ruderaal terrein met veel eenjarigen als winterpostelein. Sindsdien zijn er weer 4 broedparen aanwezig. In mei en juni wordt vooral gefoerageerd langs het spoor en het verbrande stuk duin. In de loop van juni en juli worden steeds vaker foerageervluchten naar de Brouwersdam gezien. Het is niet geheel duidelijk waar deze vogels dan foerageren maar de Brouwersdam biedt waarschijnlijk diverse mogelijkheden zoals duinen, haventjes, bermen, parkeerplaatsen en andere ruderale hoekjes. Het is niet uitgesloten dat ze ook naar Schouwen vliegen.

1	Nieuwendijk 12	7	Stellendam havendam
2	Oostdijkseweg 59	8	NM opgang naar Zeester
3	Het Plaatje 3	A	Boerderij v.d. Linde, met voedselakker
4	NM Oostdijkseweg 81A	B	Oostdijkseweg 53 (dierhouderij)
5	NM Stellingweg	C	Boerderij Klaverseweg
6	Noordweg	D	Boerderij Goereseweg

Vliegroutes

Vanaf punt 6 Noordweg werden regelmatig zomertortels gezien die schuin Polder Nieuwenoord invlogen, over de kruising Vrijheidsweg/Westerweg en hoge populieren (witte cirkel), strak doorvlogen totdat ze niet meer zichtbaar waren. Wanneer die lijn wordt doorgetrokken kom je uit bij v.d. Linde, bij A (enkele reis ruim 4 kilometer). Ook vanaf de hoofdingang Kwade Hoek werden enkele foerageervluchten naar v.d. Linde opgemerkt (enkele reis 2,5 kilometer).

Overzicht van belangrijke foerageergebieden waar zomertortels veelvuldig waren te vinden (vlakken), bijvoorbeeldlocaties (1 t/m 8), boerderijen waar zomertortels foerageren (A t/m D) en enkele vliegroutes.

5 Publicaties in 2024 (door NLGO of aangeleverd)

Een NLGO-artikel in Eilanden Nieuws; '20240515 Kopij EN Zomertortel Voedselakker.docx'.

Aangeleverde informatie:

Lichtpuntje voor de zomertortel   Vogelbescherming
https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/lichtpuntje-voor-de-zomertortel
Pollenmonitoring in uitwerpselen
https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1755-0998.12288
Dieetsamenstelling wilde vogels
https://link.springer.com/article/10.1007/s00114-023-01863-8
Wilde en gecultiveerd zaden in dieet zomertortels
https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/edn3.539

6 Projectbezetting en organisatie 2024

NLGO Dick Brand, Ed van Wijk, Ko Katsman, George Tanis, Malene van der Put, Rob Rossel, Esther de Jong, Ken Kraaijeveld, Robert Jan dHond, Peter Kostense, Dick Koerselman, Kees van 't Zelfde, Martin Annema (breedwerpig zaaien), Hans van Oostenbrugge.

VBN Jules Bos

NM Matthijs Broere

Op NLGO Centraal (een sharepoint site) is een structuur ingericht voor opslag van documentatie. In principe hebben alle projectleden toegang tot deze centrale opslag of kunnen documenten opvragen.

Op Whats-App zijn twee groepen ingericht;

- voor de onderlinge communicatie binnen het project,

- voor communicatie met de particuliere eigenaren die hun tuin of grond beschikbaar stelden.

Documentatie, gerelateerde projecten

De NLGO heeft een centrale gegevensopslag ingericht: NLGO Centraal.

Daar is per NLGO-werkgroep en ook voor het project Zomertortel ruimte ingericht waar alle relevante (koppelingen naar) documentatie een plaats heeft gekregen (dat was en is in ieder geval de doelstelling). Vanuit deze locatie kan (op verzoek) informatie worden gedeeld.

7 Overzicht waarnemingen 2024

Een overzicht van alle waarnemingen uit 2024. Het ging om meer dan 730 ingevoerde waarnemingen. De drie paartjes op een rij bij de hoofdingang van de Kwade Hoek werden alleen al ruim 200 keer ingevoerd op waarneming.nl. Veel waarnemers kwamen uit het land speciaal naar deze plek om de zomertortel te zien.

8 Beelden van zomertortels op voederplekken

Nieuwendijk 12

Deze bijvoerplek betreft een zeer kort gemaaid gazon in een privétuin. De eerste zommertortel werd hier op 3 mei gezien. In de loop van mei nam het aantal toe van 4 naar 8 verschillende zommertortels tegelijk. Ook in juni en juli dagelijks 2 tot 6 vogels, waaronder juvenielen, tegelijk op de voederplek. In de loop van juli nam het aantal af en vanaf eind juli werden geen zommertortels meer op de bijvoerplek gezien. Waarschijnlijk door alternatieve voedselbronnen.

Oostdijkseweg 59

Ook deze voederplaats is een privétuin met zeer kort gemaaid gazon. Vorig jaar werden hier geen zomertortels waargenomen. Dit jaar veranderde dat aanzienlijk. In juli heeft hier de cameraval 3 weken op scherp gestaan. Dat leverde dagelijks foeragerende zomertortels op. Maximale groepsgrootte was 7 vogels. Ook stonden er verschillende juveniele vogels op beeld.

Het Plaatje 3

Geen opnames van zomertortels, geen waarnemingen. Net zoals in 2023 ook in 2024 geen zomertortels op deze locatie ondanks dat er verschillende paren in de omgeving zitten.

NM Oostdijkseweg 81A

Op dit ruderaal stukje duin (stortplaats van maaisel uit het duin) werden in 2023 geen zomertortels vastgelegd. Tijdens een cameravalsessie begin juni werd dan eindelijk een zomertortel vastgelegd. Tijdens een sessie eind juni werd, over meerdere dagen, 15 keer een zomertortel vastgelegd.

NM Stellingweg

Geen opnames van zomertortels, geen waarnemingen. Net zoals in 2023 ook in 2024 geen zomertortels op deze locatie ondanks dat er verschillende paren in de omgeving zitten.

NM Einde Noordweg

Op deze locatie is om de 7 tot 14 dagen gevoerd. De voederplek werd bijna dagelijks over het gehele seizoen bezocht zowel door de zomertortels als door mijzelf (George Tanis). Dat wil niet zeggen dat de vogels alleen maar gebruik maken van deze locatie als voedselbron. Er werd regelmatig gezien dat vogels van de voerplek wegvlogen en elders op het dijkwal van het Flauwe Werk op natuurlijke voedselbronnen als winterpostelein foerageerden of foerageervluchten maken naar oost (zie ook hoofdstuk 6). De vogels waren geheel vertrouwd met de locatie, onwetende toeristen en fietsers passeerden de vogels soms op enkele meters zonder enige verstoring. Meestal waren 2 tot 4 vogels aanwezig. Het idee van deze locatie was de 3 paar aan de Groene Dijk (ten westen van de voederplek) een extra voedselbron te bieden. Op 150 meter was een nest aanwezig en op resp. 300 meter en 1 kilometer waren nog 2 nesten aanwezig. De voederplek bleek echter een groter bereik te hebben dan gedacht. Er kwamen namelijk ook vogels uit het oosten naar de voederplek om na een kwartier weer terug te vliegen (maximale groep, 4 vogels). De eerstvolgende broedlocatie is 2 kilometer oostelijker en na 2,5 kilometer zijn in dat gebied nog enkele paartjes aanwezig. Op 13 juli werden de eerste 2 juvenielen gezien.

Op talud havendijk S'dam, ingang wandelpad

Deze bijvoerlocatie betreft een grinddijk. Begin juni is deze voederplek gerealiseerd. Op 23 juni werden 2 vogels op de voederplek gezien

NM Zuidkant pad naar Zeester, v.a. P naar strand

Deze bijvoerplek is gelegen nabij een strandovergang. Een ietwat ruderaal plek in het duin. In de omgeving zijn op steenworp afstand 4 broedparen aanwezig. Begin juni werd deze voederplaats nieuw gerealiseerd. Al op 12 juni werden de eerste vogels gesignaleerd op de voederplek. Sinds de realisatie zijn er in juni en juli dagelijks enkele zomertortels nabij of op de voederplek aanwezig.

9 Beelden van voedselakker 01 Oostdijkseweg

VA01.01 Toekomstige voedselakker, oude weide.

VA01.02 Na 1 x frezen breedwerpig inzaaien op 11 mei 2024

VA01.03 Opkomst Naakte Haver (?)

VA01.04 Opkomst Vlas

VA01.05 Bloei Vogelwikke (cultivar)

VA01.06 Opkomst Vogelwikke (cultivar)

VA01.07 Keuring opkomst gewas, wieden onhaalbaar

VA01.08 Gemaaid Slangenkruid

VA01.09 Geruiterd Slangenkruid

VA01.10 Zaaibed maken en zaaien, oktober 2024

VA01.11 Opgekomen gewas, november 2024

Verder foto's van het wieden en het opgekomen gewas volgen in het verslag over 2025.